

TA 20. századi magyar művészettörténetben viszonylag későn fordult a figyelem a 19. század művészete felé. A múzeumi feldolgozás és kiállítások rendezése terén úttörő jelentőségű két kiváló szakember életműve. Mindkettőjük szakterülete a 19. század magyar festészete, annak kutatása, bemutatása és publikálása. Dománszky Gabriellával és Bakó Zsuzsannával beszélgettünk.

MC: *Hogyan lettél művészettörténész?*

Dománszky Gabriella: Nos, kanyargós úton. A Fáy András Gimnáziumban érettségiztem, utána betűszedő szakmunkásvizsgát tettem, és a nyomdával való megismerkedés olyan út kezdetét jelentette, amelyről mindmáig nem tértem le, egy olyan terület, amely mostanáig fontos része maradt szakmai tevékenységemnek. Először festő szerettem volna lenni, de a nyomdában a kezem megbetegedett, ezért – mivel a művészet mindig érdekelt – beiratkoztam az ELTE Bölcsészkarára. Közben a Gondolat Kiadóban képszerkesztő lettem, és az ott töltött évek során számos jelentős kiadvány gondozásában vettem részt. Fontos munkám volt az MTA Történettudományi Intézetének gondozásában készült *Magyarország története* című tízkötetes kiadványsorozat hat kötetének képszerkesztése az Akadémiai Kiadó megbízásából. Képszerkesztői munkámban nagy változást jelentett, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben nem másodlagos közlésekre hagytam, hanem minden képnél felkutattam az eredetijét, és igyekeztem pontos adatolással közölni őket.

T 1979-ben diplomáztam az ELTE BTK művészettörténet szakán, jeles eredménnyel. Diplomamunkám témája *A Pesti festők köre, Marastoni, Barabás, Borsos* volt.

MC: *Ami azt jelenti, hogy az érdeklődésed tárgya mindvégig ugyanaz a kör és időszak maradt...*

D. G.: Így van, és ezt tovább erősítette a szakmai gyakorlatom a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában és a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályán. Mindkét helyen az eltöltött hónapok nagy hatással voltak rám, csakúgy, mint az ottani kollégáknak, elsősorban Rózsa Györgynek, a Képcsarnok akkori

vezetőjének a tudása. A két kutatóhely sajátosságai rendkívül tanulságosak voltak számomra, különösen a Képcsarnok sokfélesége volt megragadó, és a pályámon rendszeresen visszatértem kutatni mindkét gyűjteménybe. 1980-ban védtem meg egyetemi doktori értekezésemet *summa cum laude* minősítéssel, a dolgozatom címe *A Pesti Műegylet megalakulása és első kiállítása* volt.

MC: *Ez ismét olyan téma, amellyel egész életemben foglalkoztál.*

D. G.: Valóban, 1995-ben a kandidátusi disszertációval folytattam, amelynek témája *A Pesti Műegylet története 1839–1865* volt, 1997-ben védtem meg.

MC: *Közben folytatódott a kiadói munka.*

D. G.: Nos, igen, mert nemcsak kutatni kell, hanem a kutatás eredményeit közzé is kell tenni. 1979–1990-ig a Képzőművészeti Alap Kiadóban dolgoztam, először szerkesztőként, majd művészeti vezetőként. Ittlétem alatt számos kollégát vettem rá a publikálásra, sokukkal a mai napig kapcsolatban vagyok. Számos művészeti kiadványt gondoztam, ezek között legfontosabb volt a *Nagy Magyar Mesterek* sorozat, amelyben tizenegy kötetet foglalkoztam, a 19. századi festők köréből. Ma már ezek a kötetek szinte forrásműként funkcionálnak, számos azóta elhalálódott, ma már felkutatathatlan képet megőrizve. Új elem volt e kiadványokban, hogy a szerkesztés során a magas szintű ismeretterjesztő megformálást igyekeztem tudományos apparátussal ellátni.

¶ 1980-ban indult a kiadó *Remekművek* sorozata, ebben hat kötetet sikerült végigvinnem. E könyvek egy-egy nagy jelentőségű egyetemes műről adtak komplex műelemzést, mindig magyar szerzőkkel. Közben folyamatosan publikáltam, és főleg az olyan témák ragadtak meg, amelyek iránt korábban kevés szakmai érdeklődés mutatkozott. Például még hallgató koromban felfigyeltem rá, hogy már a kezdetektől mindenütt negatív jelzőkkel illetik a Pesti Műegylet működését. Egy alkalommal rátaláltam, hogy az első műegyleti kiállítás sztárja Josef Danhauser (1805–1845) bécsi festő *Liszt párizsi barátai körében* című kiváló alkotása volt, amelyet ma Berlinben, az Alte Nationalgalerie-ben őriznek. Ez szöveget ütött a fejembe, hogy hát ez az intézmény, mármint a Műegylet, nem is lehetett olyan rossz, ha ilyen műveket mutatott be a professzionális kiállítást még sohasem látott pesti közönségnek. Utánanéztam, és ebből lett egy életre szóló elkötelezettség – a maga helyére állítani ezt a szervezetet, amely a reformkortól 1865-ig megrendezett 143 nemzetközi kiállítása által megteremtette a magyar művészeti életet. A másik hasonló rácsodálkozás volt, hogy

a korábbi kézikönyvekben sehol sem találtam a 19. századi budapesti falképek-ről összefoglaló-méltató ismertetéseket. Mikor sorra vettem azokat az épületeket – a Vigadótól kezdve a Nemzeti Múzeumon, az Operaházon, a Keleti pályaudvaron át a Parlamentig és a magánpalotákig –, ahol a század második felében hatalmas falképek keletkeztek, elállt szemem-szám, micsoda produkció keletkezett negyven év alatt festőink által, akik így nagy lendületet adtak a főváros világvárossá alakulásának.

MC: A kiadói munkát időközben felváltotta a múzeumi munka. Vagy mondhatjuk inkább: a kettő összeadódott, egybeolvadt.

D. G.: 1995-ben kerültem a Budapesti Történeti Múzeumba, és mint tudományos titkár átvettem a *Tanulmányok Budapest Múltjából* című évkönyvsorozatot, amelyet mindmáig szerkesztek. A múzeumban töltött évek alatt számos kiállítást rendeztem, munkatársként vagy önállóan. Számomra legemlékezetesebb az 1996-ban megnyílt, Budapest történetét bemutató állandó kiállítás, amely több évtizedig állt. Részt vettem a *Traum und Wirklichkeit* című tárlat képzőművészeti részének rendezésében Bécsben. A múzeumban töltött időszakban minden korszakos kiállításban volt szerepem, így a *Budavári királyi palota évszázadai* és az *Egy nagyváros születése* című kiállításoknál képzőművészeti szakértő voltam, utóbbi elismeréseként a rendező kollektíva megkapta a Pro Urbe emlékérmét. Egyénileg az 1848 emlékére rendezett kiállításomért kaptam emlékérmét.

MC: Többféle elismerésben is részesültél, nem csak mint művészettörténész.

D. G.: Több alkalommal nyertem az általam tervezett könyvekért díjakat, itthon és külföldön egyaránt. A Péter András-díj az ELTE Művészettörténeti Intézetének kutatói ösztöndíja, a Széchenyi professzori ösztöndíj szintén a kutatómunkámat segítette jelentős mértékben.

MC: A kiállításrendezés kezdettől jelen volt a pályád során.

D. G.: 1981-ben egy életre szóló élmény volt a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett *Művészet Magyarországon 1830–1870* című kiállítás előkészítésében és rendezésében való részvétel Szabó Júlia mellett, akitől a munka során nagyon sokat tanultam. Aztán az első önálló tárlat: 1988-ban Barabás Miklós akvarelljeiből rendeztem kiállítást a Magyar Nemzeti Galériában, amelyet kétszer meghoszszabbítottak a nagy sikere miatt.

MC: *Amikor egyetemi oktató lettél, az addigi szakmai tevékenységedre épült az oktatói munkád.*

D. G.: Már korábban is tanítottam, de 2002-től főállású oktató lettem a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Itt feladatomból volt a rendszeres művészettörténeti képzés meghonosítása. Nem szak-művészettörténeteket képeztünk, célunk az volt, hogy a nálunk végző irodalom- és történelemszakos hallgatók biztonságosan eligazodjanak az egyetemes és a magyar művészet terén. Nagy létszámú csoportoknak tanítottam művészettörténetet, amire a régióban – ahol ennek nincs hagyománya – komoly hallgatói igény mutatkozott. Persze legnagyobb örömöm a szemináriumokban volt, ahol a szakágban teljesen járatlan hallgatók egyre mélyülő érdeklődést és ismereteket mutattak. Igyekeztem a műveket eredetiben bemutatni, ez azt jelentette, hogy gyakran látogattunk el Budapestre múzeumokba, középületekbe, egyes hallgatók még a családjukat is elhozták az órákra.

¶ Emellett megszerveztem a kiadói ismereteket oktató tárgyat, ez nagyon sikeres kurzus volt, a visszajelzések szerint számos hallgatóm tudott elhelyezkedni olyan területen – sajtó, rádió, televízió –, ahol a művészettörténeti és kiadói ismereteit együttesen kamatoztatni tudta. 2005 márciusában habilitáltam, ismét 19. századi témában.

MC: *Tulajdonképpen a gyakorlatban sohasem mentél nyugdíjba, hiszen minden területen folytattad a munkát a „hivatalos” nyugdíjkor elérését követően is.*

D. G.: 2007-es nyugalomba vonulásom óta tanítottam az ELTE Művészettörténet szakán és a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Több könyvem jelent meg, valamint számos kötet szerkesztését végeztem el. Továbbá folytattam és folytatom a Budapesti Történeti Múzeumban a *Tanulmányok Budapest Múltjából* című periodika szerkesztését.

MC: *Jelenleg milyen feladatok foglalkoztatnak?*

D. G.: Az elmúlt években mindvégig a 19. század művészetének kutatásával foglalkoztam, különös tekintettel az igen elhanyagolt források feltárására, a képzőművészeti nyilvánosság adatanyagára, vagyis a katalógusokra. Az idők során összegyűjtöttem a Bécsben és Prágában kiállító magyar művészek adatait a 18. század végétől 1873-ig. A bécsi mesterek magyarországi megjelenésének feltárásával pedig több művész életművét volt szerencsém kiegészíteni az ottani szakirodalom

Mindkét helyen az eltöltött hónapok nagy hatással voltak rám, csakúgy, mint az ottani kollégáknak, elsősorban Rózsa Györgynek, a Képcsarnok akkori vezetőjének a tudása.

adatain túl is. Munkám közben több ismeretlen magyar mester oeuvre-jét sikerült felállítanom, az ismerteknél pedig az életművet kiegészítenem a külföldi adatokkal.

MC: Ehhez persze szükség volt és van utazásra, tanulmányutakra, ösztöndíjakra.

D. G.: A kilencvenes évektől abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy gyakran volt alkalmam utazni, rövidebb-hosszabb időt kutatással eltölteni egy-egy városban, jeles intézményekben. Bukarestben, Kolozsváron és Jászvásárhelyen is összegyűjtöttem a magyar festők képeit. A bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjában több alkalommal is részesültem, de voltam Bukarestben, Prágában, Rómában, Velencében, Spanyolországban. Ezeknek az utaknak mindegyike jelentős kutatási eredményekkel járt.

MC: A nagyszámú publikációkból melyeket tartod a legfontosabbaknak?

D. G.: Korábbi munkáim közül kiemelkednek a budapesti falképfestészettel foglalkozó tanulmányaim, e témával eddig rajtam kívül más csak érintőlegesen foglalkozott. Viszonylag korai munkám a Képzőművészeti Kiadónál 1984-ben megjelent Barabás Miklós-monográfiám. Évtizedek kutatási eredményeit foglalja össze *A Pesti Műegylet története. A képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán* című kötet (2007), 2010-ben jelent meg a Corvina Kiadónál *A magyar biedermeier* című monografikus feldolgozásom. 2016-ban pedig megvalósult életem álma, a Pesti Műegylet történetével foglalkozó *Nézők és képek Pest-Budán* című kiállításom, a KOGART Ház jóvoltából. Szerencsém volt megírni a kiállítás katalógusát is, és több mint száz képet közölni az egykor kiállított művek közül. Legfrissebb munkáim egyike az Osiris Kiadó által tavaly megjelentetett *A magyar művészet a 19. században* című kötet számos tanulmánya. Egy ideje a magyarországi 19. századi oltárképfestészettel, valamint az Esterházy Képtár intézménytörténeti részével foglalkozom, ezek a munkák még megjelenésre várnak. Brodszky Sándor festészetével is foglalkozom, remélem még lesz időm befejezni. Sajnos azonban a budapesti falképfestészet monografikus feldolgozásával kések, ám legnagyobb örömökre több tanítványom folytatja

ennek kutatását. Mindezekkel párhuzamosan a Schoefft család festőműhelyének produkcióit kutatom szerte az országban.

MC: És dolgoztunk együtt is a Magyar Vidéki Múzeumok Szövetsége által szervezett vándorkiállítás sorozatok két katalógusán (A lehetőségek országa, 2009–10 és az Egy korszak történelmi traumák között, 2012–13), valamint a Ferenczy Múzeum Perlrott Csaba Vilmos életműkiállításának katalógusát (2015) szerkesztve, sőt ezeknek a köteteknek lányod, Szvoboda Viki volt a tervezője.

D. G.: Ezek a kötetek azért is a kedvenceim, mert ötvözik a múzeumi kutatás, a kiállítás-szervezés és a könyvszerkesztés munkafeladatait.

* * *

MC: Zsuzsa, neked milyenek voltak a tanulóéveid, kik voltak rád jelentős hatással, példával? Édesapádnak milyen szerepe volt az indulásban, a pályaválasztásban?

Bakó Zsuzsanna: Pályaválasztásomra kétségtelenül a legnagyobb hatást édesapám, Bakó Ferenc gyakorolta, aki etnográfusként harminc évig vezette az egri múzeumot, majd a Heves megyei múzeumi szervezetet. A néprajztudománynak még egyetemi éve alatt kötelezte el magát, amikor részt vett egy gyűjtőúton, és eredményeit publikálta is. A szakmai munka elkezdéséhez azonban hosszú út vezetett nagy akadályokkal, mivel a háború alatt katonaként Németországba, majd amerikai hadifogságba került, és itt ismerkedett meg édesanyámmal – aki erdélyi menekültként volt ott családotul. 1945-ben házasodtak össze, és én ott születtem 1946 áprilisában. Szakmai elkötelezettsége miatt már '45-ben haza akart jönni, de édesanyám és én súlyos fertőzést kaptunk a kórházban, kis híján meghaltunk, így csak 1947-ben tudtunk hazajönni Budapestre. Három évig ismerősök segítségével is csak alkalmi munkákból tudtak élni, majd édesapámat 1950-ben kinevezték a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatójává, ahol végül elkezdhette a szakmai munkát, és két év alatt megalapította a néprajzi, a történelmi és művészettörténelmi gyűjteményt, megrendezte az első állandó kiállítást.

*A kutatások eredményeit írásban is rögzítettük,
és a Munkácsy-jubileumi év alkalmából rendezett konferencián
Debrecenben el is hangzottak, ami különösen fontos, mivel
a vizsgálatok nem folytatódtak.*

Bakó Zsuzsanna
Szilágyi Lenke felvétele

Első, múzeumhoz kötődő élményem az volt, hogy édesapám ötéves koromban végigvezetett a kiállításokon, és úgy magyarázott, mint egy felnőttnek, amivel kedvet csinált nekem, hogy a tárlatvezetőket meghallgassam, sőt a magam szintjén még „vezettem” is, a csoportok nagy derülésére. Anyukám meg is állapította, hogy a múzeumi „munkát” nem lehet elég korán elkezdni...

- ¶ Múzeumi ismereteim jelentősen bővültek, amikor 1952-ben édesapámat kinevezték az egri múzeum igazgatójává, amely 1958-ban felköltözött a várba – neve onnantól lett Dobó István Vármúzeum –, és csakhamar jelentős állandó kiállításokkal bővült, egyebek mellett az Egri Képtár megnyitásával, amely a második fontos lépés volt a szakmai érdeklődésem felébresztésében, ugyanis a kiállítás rendezője két országos hírű művészettörténész volt: Katonáné Czobor Ágnes a Szépművészeti Múzeumból a külföldi anyagot, míg Bodnár Éva a Magyar Nemzeti Galéria munkatársaként a magyar anyagot rendezte. Én kislányként ott tétláboltam mellettük, gyönyörködtem a szép képekben, és néztem, hogyan, milyen szempontok szerint rendeznek – és persze közben tátott szájjal hallgattam mindent, amit mondtak. Azt hiszem, ez meghatározó élmény abban, hogy művészettörténész lettem, bár sokáig kacérkodtam a néprajzzal, édesapám is inkább a művészettörténet felé terelgetett. A dolog érdekessége, hogy amikor már bekerültem művészettörténészként a Galériába, Bodnár Éva lett az osztályvezetőm tíz éven át.
- ¶ Egyetemi tanulmányaimat a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kezdtem 1966-ban népművelés–történelem–magyar szakon, majd 1967-ben folytattam Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen történelem–magyar–művészettörténet szakon, történelem és művészettörténet szakokból diplomát szereztem 1972-ben.

MC: A pályakezdő gyakorlat évei hol teltek, milyen intézményben?

B. Zs.: 1971–72-ben a Képző- és Iparművészeti Lektorátuson dolgoztam mint művészettörténész, majd a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban helyezkedtem el muzeológusként. 1974-től lettem a Magyar Nemzeti Galéria Festészeti Osztályának munkatársa, művészettörténész muzeológusként. 1986-tól 1991-ig az osztály- és főosztályvezető helyettesítését láttam el ideiglenes megbízásokkal, 1991. október 1-jétől kinevezett osztályvezetőként, majd 1995. szeptember 1-jétől 1996. szeptember 30-ig megbízott főosztályvezetőként dolgoztam. 1996. szeptember 1-jétől határozatlan időre szóló főosztályvezetői kinevezést kaptam. 1998-tól 2002. december 31-ig, majd 2003-tól 2011. december 31-ig ismét főosztályvezetői megbízást kaptam, amelyet már pályázat útján nyertem el.

MC: Milyen volt évtizedekig egy gyűjteményben dolgozni, azt irányítani?

B. Zs.: Csaknem négy évtizedes muzeológusi tevékenységem során elláttam a gyűjtemény-nyel kapcsolatos szakmai feladatokat, ezek közé tartozott a kiállításrendezés, a műtárgyanyag gyarapítása, restauráltatása, nyilvántartása, leltározása, revízióztatása, kutatószolgálat ellátása, szakvezetés, ügyintézés, levelezés. 1974–1975-ben jelentős részt vállaltam a festészeti gyűjtemény felköltöztetésében a Kúriából a Budai Várba, a jelenlegi épületbe. Ez 11 ezer festmény felmérését, elszállítását és új raktári rend kialakítását jelentette. Bár a munka mennyisége óriási volt, hála a gyerekkori múzeumi élményeknek, vagyis hogy én belenőttem a múzeumba, a feladat nem riasztott vissza, hanem kihasználtam annak legfőbb előnyét, hogy minden képet kézbe vehettem, és igyekeztem memorizálni, ezáltal ha nem is azonnal, de évek alatt meglehetősen nagy anyagismeretre tettem szert. 1975 és 1987 között tagja voltam a Magyar Nemzeti Galéria Műtárgymeghatározó Bizottságának, így részt vettem több száz festmény eredetiségének megállapításában. 1980 óta folyamatosan elláttam a letéti gyűjtemény vezetését és kezelését.

MC: A Galérián kívül is dolgoztál, többféle jelentős feladatot vállaltál.

B. Zs.: 1983 és 1987 között országos szakfelügyelői, majd 2000 és 2003 között személyre szóló szakfelügyelői megbízást kaptam a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától. E munkák során igyekeztem segíteni a vidéki múzeumok szakmai munkáját, részt vettem állandó kiállítások megszervezésében, a képzőművészeti anyag restauráltatásában, tudományos feldolgozásban, gyűjtemények gyarapításában. Ez a munka érintette a szekszárdi, akkor Béri Balogh Ádám Múzeum (ma Wosinsky Mór Múzeum) 18–19 századi anyagának restauráltatását és tudományos feldolgozását, a soproni Storno-ház helyreállításához kapcsolódó szakértéseket, a győri, akkor Xantus János Múzeum számára a Patkó-gyűjtemény megszerzésében való közreműködést, és legutóbb a tápiószzelei Blaskovich gyűjtemény tudományos feldolgozását.

MC: Szakmai körökben két művész – Munkácsy Mihály és Székely Bertalan – neve kapcsolódik elválaszthatatlanul munkásságodhoz.

B. Zs.: 1987 és 1990 között vezettem a Munkácsy-festmények állagmegóvása érdekében létrehozott bizottság vizsgálati munkáját. A kutatások természettudományos intézmények bevonásával zajlottak, fizikusok, vegyészek és restaurátorok

részvételével. Ennek során megállapíthatóvá vált a Munkácsy által használt alapozó anyag összetétele, és körvonalazhatóvá vált a romlás, a változás oka. A kutatások eredményeit írásban is rögzítettük, és a Munkácsy-jubileumi év alkalmából rendezett konferencián Debrecenben el is hangzottak, ami különösen fontos, mivel a vizsgálatok nem folytatódtak. A Munkácsy-jubileumi év szervezésében (1993–94) egyébként tevékenyen közreműködtem, mint a Munkácsy Emlékbizottság titkára, és részem volt a program összeállításában és lebonyolításában.

MC: Munkácsy mindmáig élő feladat, és a kiállítások rendezése is folytatódott.

B. Zs.: Munkácsy életművéből kiállítások sorát rendeztem, itthon és külföldön egyaránt – Békéscsabán, Debrecenben, Keszthelyen, egyebek között –, majd a vándorkiállítások következtek szerte az országban és külföldön, például Bécsben, Munkácson és Csíkszeredán, amelyek többségének rendezője én voltam, és katalógusok is készültek hozzá. A sorozat legjelentősebb darabja volt a 2005-ben az MNG-ben – Boros Judittal közösen – megrendezett *Munkácsy a nagyvilágban* című tárlat, amely óriási közönségsikert hozott.

MC: Életműved legfontosabb részét jelentik a kiállítások.

B. Zs.: Muzeológusi és művészettörténeti munkám legjelentősebb és egyben legváltozatosabb része az állandó és időszakos kiállítások rendezése itthon és külföldön. Ezek közül a legfontosabbak számomra a Magyar Nemzeti Galériában és a külföldi múzeumokban és intézményekben rendezett tárlataim, ezek munkálataiban személyesen is részt vettem, részben társrendezőként, részben egyedül. A hetvenes években Móritz Sándor (1924–1966) fiatalon elhunyt festő emlékkiállítását rendeztem meg a Nemzeti Galériában, ezt követte egy másik, Szentiványi Lajos emlékkiállítása 1979-ben. Ez volt a kezdet... no és az MNG 19. századi állandó kiállítása 1978-ban Szinyei Merse Annával, aki a festészeti, Kovásznai Viktóriával, aki az érem és Tóth Antallal, aki a szobrászati rész társrendezője volt.

MC: Visszatekintve talán szokatlan, hogy kortársak bemutatásával kezdődtek a tárlatok.

B. Zs.: Valóban, mivel az első főigazgató, Pogány Ö. Gábor idején nem választhattuk meg, kinek rendezünk kiállítást, hanem ezt ő adta ki nekünk, de később már

lehetőségem volt a 19. századot választani, amelyhez engem az vonzott, hogy ez az időszak a nemzetállamok és ezzel együtt a nemzeti művészetek kialakulása Európa-szerte, így nálunk is. Az ekkor létrejövő művészet pedig rendkívül változatos, mind stílusokban, mind műfajokban; történelem szakosként számomra fontos volt, hogy a művészet követte a korszak politikai változásait, s rendkívül érdelemgazdag volt, mindez számomra komoly vonzerőt jelentett. Így váltak kedvelt mestereimmé Székely Bertalan, Than Mór, Munkácsy Mihály és Paál László, akikről könyvet-könyveket is írtam. Részt vettem a *Művészet Magyarországon 1831–1870* című korszakbemutató kiállítás szervezésében is, és ahogy más esetben, itt is egyik szerzője voltam a katalógusnak. Még ugyanebben az évben, 1981-ben egy magángyűjteményekből válogatott kiállítást rendeztünk a Nemzeti Galériában, és a nyolcvanas években kezdődött a külföldi kiállítások sorozata, a *Die Türken vor Wien* Bécsben (1983), a *Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs* Grafeneggben (1984), a *Hans Makart und der Historismus in Budapest, Prag und Wien* a Halbtorn Kastélyban (1986) például. Elkészültek a Magyar Nemzeti Galéria új állandó kiállításai is, szintén katalógussal.

MC: Ez folytatódott a kilencvenes években, sőt az ezredfordulót követően is.

B. Zs.: Igen, és a téma is változatos volt, 1994-ben Osnabrückben a magyar plein-air és impresszionizmus festészetét mutattuk be, Szinyei Merse Annával közösen. Ezt követte, szintén vele egy hasonló témájú hágai, majd dijoni kiállítás, Münchenben és Bécsben a teljes 19. századi magyar művészetet bemutató tárlatok, A kilencvenes éveket a Galéria Székely-életműtárlata zárta. 1999-ben, amelyet én rendeztem, a katalógus fő tanulmányát megírtam, több mint száz képet elemeztem, és a katalógus koncepcióját is kidolgoztam. Én ezt tartom életem egyik fő művének.

MC: A kétezres évek is nagy külföldi kiállításokkal kezdődtek, és 2011-ben újrarendezték az MNG 19. századi állandó kiállítását és Munkácsy-tárlatát, s ekkor mutatta be a múzeum a te rendezésedben Munkácsy Krisztus-trilógiáját.

B. Zs.: 2001-ben volt Párizsban és Villandryban a *Lumières Magyares* kiállítás, ebből a Villandry kastélyban bemutatott tárlatnak voltam én a rendezője. 2002–2003-ban Pesten és Pozsonyban láthatta a közönség Mednyánszky László életműtárlatát. 2003-ban Bécsben és Budapesten is bemutattuk *Az áttörés kora* című kiállítást. A kremsi *Ungarische Seele* című tárlatot (2006) egy év múlva a németországi Kloster Cismar bencés apátságában is megrendeztem, katalógus is készült

hozzá, amelynek szerzője voltam. A Magyar Nemzeti Galéria féléves nagy tárlatai sorában a 2009-es *München magyarul*, illetve a 2010-es *Nemzet és művészet* következtek – ez utóbbiban csak egy tanulmánnyal vettem részt, és egy erdélyi kiállítás a csíkszeredai Székely Nemzeti Múzeumban (*Barabás, Munkácsy, Szinyei és kortársaik – Remekművek a 19. századi magyar festészetből*), társrendezőm éppen te voltál.

MC: *Nagyon szerettem ez a közös munkát. De volt, illetve van még egy visszatérő kutatási és kiállítási témád – Donát János művészete.*

B. Zs.: Donát az 1981-es doktori disszertációm témája volt, később többször jelent meg róla publikációm, például 2005-ben, a Rózsa György tiszteletére kiadott tanulmánykötetben, 2012-ben a Budapesti Történeti Múzeum évkönyvében, illetve önálló monográfia formájában.

MC: *Mikor fejeződött be a Nemzeti Galériában a hivatalos tevékenységed?*

B. Zs.: 2011 októberétől nyugdíjba vonultam. Nyolc hónapos felmondási idő után, 2012 májusától az intézményt formálisan elhagytam, de kaptam egy szobát a régi iratok felszámolására. A kiállításrendezői és tudományos, illetve ismeretterjesztői munkát nyugdíjba vonulásom után is folytattam, és még folytatom is. Még 2012-ben Bécsben megrendeztem a Künstlerhausban Munkácsy Mihály kiállítását, majd ugyanezt ősszel a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, a Gödöllői Királyi kastélyban egy tájképfestészeti kiállítást, és folytattam a szadai Székely Bertalan-émlékházban a Székely-tárlatok tervezését, rendezését, amelyeket évtizedeken át nagyjából én csináltam. Könyv-, tanulmányterveim között szerepel a Pákh-gyűjtemény feldolgozása, és szintén előkészületben van a magyar romantika festészetét bemutató korszaktörténeti munkám, valamint az édesapám, Bakó Ferenc néprajzkutató-múzeumigazgató századik születésnapja alkalmából napjainkban már megjelent tanulmánykötetben is van egy írásom *Emlékeim Édesapámról* címmel.

¶ A tanulmányban leírtam, édesapám áldozatos munkáját látva, hogy a muzeológiai szakmák műveléséhez nagyfokú szeretet és nem kevés megszállottság kell, mivel pénzt, vagyont nem lehet gyűjteni, de lehet örülni az elvégzett munkának, különösen, ha jó a közösség, és ezt az örömet meg tudjuk osztani, ez olyan ajándék amely manapság nem sok munkaterületen lelhető fel. Én szerencsés ember vagyok, mert úgy érzem, hogy nekem mindebben részem volt abban a közösségben, amelyben csaknem negyven évet dolgoztam.

MC: *Életműved több alkalommal értékelték kitüntetésekkel.*

B. Zs.: 1988-ban a 19. századi állandó kiállítás megrendezéséért megosztott Nívódíjat kaptam. 1994-ben a Munkácsy-jubileumi év lebonyolításáért szintén Nívódíjban részesültem. 2004-ben elsősorban a Mednyánszky-kiállítás megrendezéséért Móra Ferenc-díjat kaptam, 2006-ban a Köztársasági Elnöki Hivatal a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét adományozta a Munkácsy-kiállítás megrendezéséért. 2008-ban Eger Város Képzőművészeti Nívódíjában részesültem a Székely- és a Munkácsy-kiállítások megrendezéséért, 2009-ben pedig Szadáért emléklappal értékelték több évtizedes szadai munkámat a Székely Emlékházban.

DOMÁNSZKY GABRIELLA 1962-ben a Szikra Lapnyomdában betűszedő szakmunkás, ugyanebben az évben a Móra Kiadó műszaki szerkesztője lesz. 1962 és 1979 között a Gondolat Kiadónál képszerkesztő. 1979-ben végzett az ELTE Bölcsészettudományi Kar művészettörténet szakán. 1979 és 1990 között a Képzőművészeti Kiadó művészeti vezetője. 1990 és 1995 között az Országos Szabadalmi Hivatal kiadójának igazgatója. 1995-től 2002-ig a Budapesti Történeti Múzeum tudományos titkára. 2002 és 2009 között a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának docense, tanszékvezető

BAKÓ ZSUZSANNA egyetemi tanulmányait a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen kezdte 1966-ban népművelés-történelem–magyar szakon, majd 1967-ben folytatta Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen történelem–magyar–művészettörténet szakon, történelem és művészettörténet szakokból diplomát szerzett 1972-ben. 1971–72-ben a Képző- és Iparművészeti Lektorátuson dolgozott mint művészettörténész, majd a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban, muzeológusként. 1974-től a Magyar Nemzeti Galéria Festészeti Osztályának munkatársa. 1991. október 1-jétől kinevezett osztályvezető, majd 1995. szeptember 1-jétől 1996. szeptember 30-ig megbízott főosztályvezető. 1996. szeptember 1-jétől főosztályvezető. 1998-tól 2002. december 31-ig, majd 2003-tól 2011. december 31-ig ismét főosztályvezető, ezúttal nem kinevezés, hanem pályázat révén.

